

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 7 Sayı: 29 Volume: 7 Issue: 29

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

BATI ANADOLU'DA "HÜRRİYET MEYDAN SAVAŞI": MANİSA ÖRNEĞİNDE 1946-1950 SEÇİMLERİ

THE BATTLE FOR FREEDOM IN WESTERN ANATOLIA: THE 1946 – 1950 ELECTIONS IN MANISA

Murat TURAN*

Öz

Türkiye'de 1946'dan sonra çok partili siyasal hayata geçilmesi, aynı zamanda yoğun çekişmelerin ve ayrışmaların yaşandığı bir dönemin başlaması manasına da gelmektedir. Meclisin/CHP'nin içinden doğan DP'nin hızla örgütlenmesi, iktidar yöneticilerini telaşlandırıp yerel ve genel seçimlerin daha erken tarihe almaları neticesini doğurdu. Bu süreçte DP'liler "CHP'lilerden ve idare amirlerinden baskı gördüklerini" propaganda ederken CHP'liler ise bu ithamları "bozguncu muhalefetin işi" olarak tanımladı. DP'nin kuruluşundan itibaren seçkinciliğe mesafeli tavır takınması ve daha fazla hak ve özgürlük vaadi ile hareket etmesi, tek parti yönetiminden hoşnut olmayan birçok ticaret erbabının, yerli eşrafın, toprak sahibinin hatta işçilerin DP'ye destek vermesiyle sonuçlandı. DP'lilerin "vatan haini, nifakçı", CHP'lilerin ise "istibdatçı, diktacı" diye tanımlandığı "Hürriyet Meydan Savaşı"nda Manisa'da ne gibi gelişmelerin yaşandığı bu makalede ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti, 1946 Seçimleri, 1950 Seçimleri, Manisa.

Abstract

As Turkey transitioned into the multi-party period of political life in 1946, a period of intense conflict and separation was also initiated. The rapid organization of the Democrat Party from within the Grand National Assembly and the Republican People's Party ranks caused anxiety for the incumbent government, culminating in the announcement of early general elections. In this process, DP supporters made propaganda on the basis that they had been the target of oppression from RPP supporters and government officials, while the RPP side considered these accusations as "the work of disruptive opposition supporters". Since being established, DP had distanced itself from elitism and promised more freedoms and rights, gathering the support of many tradesmen, local communities, landowners and even workers who were not satisfied with the single party rule. This article will deal with the developments experienced in Manisa in this "Battle for Freedom", where DP supporters were accused of being traitors and dissidents and RPP supporters were accused of being autocratic and despotic.

Keywords: Republican People's Party, Democrat Party, 1946 Elections, 1950 Elections, Manisa.

Giriş

Türk demokrasi tarihinin önemli bir evresi olan 1946 seçimlerinde usul ve uygulama açısından önemli bir değişikliğe gidildi.¹ I. Meşrutiyet'ten beri uygulanmakta olan iki dereceli

* Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Karşılaştırmalı Tarih Doktora Öğrencisi.

¹ Çok partili siyasal hayata geçiş dönemi hakkında bkz: Feroz Ahmad (2010). *Demokrasi Sürecinde Türkiye, (1945-1980)*, İstanbul: Hil Yayınları; Feroz Ahmad (1976). *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi*, Ankara: Bilgi Yayınevi; Mustafa Albayrak (2004). *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti, (1946-1960)*, Ankara: Phonex Yayınları; Rıfık Salim Burçak (1979). *Türkiye'de Demokrasiye Geçiş, (1945-1950)*, Ankara: Oğaç Yayınevi; Füzuzan Tekil (1989). *İnönü-Menderes Kavgaı*, İstanbul: Tekil Neşriyat; Metin Toker (1990). *Tek Partiden Çok Partiye (1944-1950)*, Ankara: Bilgi

seçim sistemi teke indirildi. Yeni sistemin açık oy-gizli tasnif özelliği taşıması, seçimlerin meşruluğu konusundaki eleştirileri de arttırdı. Bu tarihten itibaren seçimlerin “galibi” CHP ile “mağlubu” DP arasındaki münasebet, karşılıklı güvensizlik ve gerilimler biçiminde gelişti. Bu süreçte, demokratik tavır ve tutumun yerini çetin bir mücadele ve “savaş” almaktaydı. Partilerin mutlak başarıya odaklanması, sürecin normal seyrinden çıkmasına ve de tikanmaların yaşanmasına neden olmaktadır. Bu mücadelenin yoğun şekilde yaşandığı yerlerden birisi de Batı Anadolu’nun önemli ticaret ve tarım şehri olan Manisa idi.

Cumhuriyet yönetimi, İstiklal Harbi’nden yıkılmış ve yakılmış halde çıkan bu coğrafyaya yönelik dönemin koşulları ölçüsünde bir takım çalışmalar uygulamıştı. Şehrin verimli zengin arazisinin sağlamış olduğu imkânlar neticesinde şehir ticari ve ekonomik kalkınmasını gerçekleştirebildi. Öyle ki Serbest Fırka deneyimi esnasında fırka lideri Fethi Bey’in İzmir teşkilatını oluşturduktan sonra hemen Manisa’ya geçmesi tesadüfî bir tercih değildi. Fethi Bey, 8 Eylül 1930’da Manisa’daki konuşmasında, “Fırkamız ticaretin, sâyin serbestini ister. Ticarettten hasıl olan menfaatlerin şuraya, buraya gitmesine razı değildir. Onun meşru sahiplerine menfaat temin etmesini ister. Bu zengin Manisa ovasında dünyada misli görülmemiş üzüm mahsulümüzün size daha ziyade menfaat temin etmek için çalışmak vazifemizdir”² derken bölgenin liberal yaklaşımli ticaret erbabı ile yakınlık kurmak maksadındaydı. Öte yandan DP ile CHP yönetimlerinin seçim gezilerine özellikle de bu bölge illerinden başlamaları aynı yaklaşımın sonucudur.

26 Mayıs 1946 Belediye ve 21 Temmuz 1946 Genel Seçimleri

CHP yönetiminin, Eylül ayında yapılacak yerel seçimleri 26 Mayıs’a, bir yıl sonra yapılacak olan genel seçimleri de 21 Temmuz’a almasının temel gerekçesi, DP’nin teşkilatlanmasını tamamlamadan seçimleri sonuçlandırmaktı. 7 Ocak 1946’da kurulan DP, örgütlenmesini sürdürürken ilk teşkilatını kurduğu yerlerin başında Manisa gelmekteydi. Ancak DP’nin şehirdeki örgütlenmesini yeterince yerine getiremediği, partiye yeni katılan bir Manisalının duyduğu endişeden anlaşılmaktaydı:

“Benim henüz katıldığım DP iyi niyetle kurulmuştur. Fakat Manisa Vilayet Müteşebbis Heyeti maalesef işleri başında değildirler... Halk Partisi harıl harıl çalışıyor. Bizimkilerin ne yaptıkları henüz malûm değildir.”³

DP Genel Başkanı Celal Bayar, belediye seçimlerin erken tarihe alınmasıyla ilgili olarak, “ortada hiçbir makul ve makbul sebep yokken bir günde çıkarılı veren kanun, seçim müddetinin dört ay önceye alınması 20 küsur yıllık partinin bundan ne fayda beklemekte olduğunu açıkça göstermektedir”⁴ ifadelerini kullanmakta ve eklemekteydi:

“Belediye seçimlerinin birden bire dört ay önceye alınmasının sebepleri üzerinde genel merkezimiz uzun uzadıya incelemeler yapmış ve gösterilen sebeplere rağmen bu hareketin sadece partimizin teşkilatını ilerletmesine meydan vermeden seçimleri yapmak maksadına matuf bulunduğu kanaatine varmıştır... Bundan sonra da bu gibi emri vakiler karşısında bulundurulmamız ve milletvekili seçimlerinde aynı maksatla kanuni müddetten çok evvele alınması gibi ihtimaller ve bu hareketlerin açıkladığı zihniyet karşısında genel merkezimizin meseleyi ciddiyetle tefekkür etmesi pek tabidir.”⁵

8 Mayıs’ta DP yönetimi seçimlere iştirak etmeyeceğini açıkladı. Celal Bayar imzası ile teşkilata gönderilen tamimde, CHP’nin seçimi erteleme gerekçelerinin⁶ doğruları

Yayınevi; Metin Toker (1990). *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları (1944-1973)*, Ankara: Bilgi Yayınları; Ahmet Yeşil (2001). *Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları; Taner Timur (2004). *Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş*, İstanbul: İmge Kitapevi; Necdet Ekinci (1997). *II.Dünya Savaşından Sonra Türkiye’de Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etkenler*, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

² Serap Tabak, (1990), *Serbest Cumhuriyet Fırkası ve İzmir Vilayeti*, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ss.110-111.

³ “Memlekette Parti Hayatı”, *Yeni Asır*, 1 Mayıs 1946.

⁴ “Parti Başkanı Celal Bayar’ın Beyanatı”, *Demokrat İzmir*, 6 Mayıs 1946.

⁵ “Celal Bayar’ın Beyanatı”, *Yeni Asır*, 6 Mayıs 1946.

⁶ CHP’nin ileri sürdüğü gerekçelerden ilki “kararsız ve karanlık görülen dünya vaziyetinin uzun bir sürünceme devrine girmiş olduğu” diğeri ise “memleket idare ve politikasını içeride ve dışarıda kararlı bir hale getirmek” amacının taşıdığıydı..

yanıttmadığını seçimlere katılma halinde “Türk demokrasisinin istikbali hesabına bir hata işlenmiş olacağı kanaatine varıldığı”⁷ bildiriliyordu. Ayrıca DP “yurtta millî irade ve hakimiyetin birden fazla partinin varlığı ile teyit oluna bileceğini”⁸ belirtmekteydi.

Seçimlerin erkene alınmasını “Halk Partisi bir devir daha siyasi hayatta fiilen tek kalmak hedefini gütmektedir” biçiminde değerlendiren DP’ye yakın çizgide yer alan Demokrat İzmir gazetesi, “Halk Konuşuyor”⁹ adlı yazı dizisi ile vatandaşlarla yapılan röportajlara yer vermektedir. DP’li bir köylü “DP’nin kuruluşu ile atılan adımın gerçek ve ciddi olduğuna biz de inanıyoruz. Bundan ötürü de sevincimiz sonsuzdur. Çünkü her iki partinin bir biri ardınca bize kadar koşup gelmeleri, bizden kendileri için güven istemeleri, bu yurttaki milletin hâkim olduğunu biz köylülerin artık hakiki değer ve kıymeti kazandığımızı anlatıyor”¹⁰ demekteydi. Röportajlarda, belediye reisinin nasıl biri olması gerektiği hakkındaki soruya bir vatandaş “her şeyden evvel halkın ruhunu anlamış, halk içinden yetişmiş olması lazımdır, halka kuş bakışı bakan bir asilzade belediye reisi olamaz”¹¹ diye yanıt vermektedir.

CHP’ye yakın çizgide yer alan Anadolu gazetesi, muhalefeti kast ederek “Sandalye sevdalılarının iktidar mevkiinden uzak kalmış olanların, her gün kanaat değiştirenlerin birinci planda, birer kahraman, birer büyük idealist, birer kurtarıcı maskesi takarak, vatandaşların hürriyet ve haklarını kendi his ve maksatlarına alet etmeleri, en hazin ve en elim olan şeydir” diyor ve de vatandaşları “tehlikeye” karşı uyarıyordu:

“Muhalefet, kendisine oy toplayabilmek için her hakikati örtmek isteyecektir. İşi, her eseri inkar edecek, vatandaşın en ufak ıstırabını, en küçük şikayetini eline alarak büyültecek, buna mukabil rakibinin mevkiine, bütün silahlarını kullanarak saldıracak, mugaleta, demagoji ve her şeyi bu yolda mübah görecektir.”¹²

Anadolu, bu uyarıyı yaptıktan sonra yapılması gerekenleri ise şöyle özetliyordu:

“Tutunamamasında ve itibar bulmamasında bizim hiçbir kusurumuz olmayan bu partiyi de kendi hazin kaderine terk edelim.”¹³

14 Mayıs’ta DP yönetimi, belediye seçimlerine girmeyeceğini ancak “tahakkümleri memleketten kaldırmak halk iradesinin tecellisine müsait bir zemin hazırlamak için”¹⁴ seçim sandıkları başında birer mümessil bulundurma kararı aldığını bildirdi. Bu arada Millî Kalkınma Partisi de seçimlere katılmaya karar vermişti ancak parti “Halk Partisi’nin türlü müdahale ve tehditleriyle her tarafta seçimleri isnat ettiği”¹⁵ gerekçesi ile Nuri Demirağ imzası ile seçimlerden çekildiğini bildirdi.

Yerel seçim günü yaklaştıkça basın yolu ile halkı etkilemek için yoğun bir çaba içerisine girildiği görülür. Örneğin Anadolu şu sloganları kullanıyordu:

“Vatandaş! Kanuna ve amme menfaatlarına saygı göster. Vazifeni yap, reyini C.H.P için kullan!”¹⁶

“Vatandaş! İnandığım bütün davaları tahakkuk ettiren C.H.Partisidir. Oyunu onun namzetlerine ver!”¹⁷

Seçim günü geldiğinde ise Anadolu, “Yurdunu, Yuvasını Seven Sandık Başına”¹⁸ manşeti ile çıkarken Demokrat İzmir ise “Reyini kullanmak kadar kullanmamak da vatandaşın hakkıdır”¹⁹

⁷ “DP’nin Kararı”, *Yeni Asır*, 9 Mayıs 1946.

⁸ “DP Seçime Girmeyecek”, *Demokrat İzmir*, 9 Mayıs 1946.

⁹ “DP Seçime Girmeyecek”, *Demokrat İzmir*, 9 Mayıs 1946.

¹⁰ “Halk Konuşuyor”, *Demokrat İzmir*, 21 Mayıs 1946.

¹¹ “Halk Konuşuyor”, *Demokrat İzmir*, 16 Mayıs 1946.

¹² “Muhalefetin Ruh ve Zihniyetinden Hazin Bir Misal”, *Anadolu*, 10 Mayıs 1946.

¹³ “DP’nin Tamimi Üzerine”, *Anadolu*, 13 Mayıs 1946.

¹⁴ “Belediye Seçimi ve Demokrat Parti”, *Yeni Asır*, 15 Mayıs 1946.

¹⁵ “İstanbul’da Seçimler Umumi İlgisizlik İçinde Cereyan Etti”, *Demokrat İzmir*, 27 Mayıs 1946.

¹⁶ *Anadolu*, 22 Mayıs 1946.

¹⁷ *Anadolu*, 24 Mayıs 1946.

diye çıkmaktaydı. Seçimin ertesinde Anadolu, seçimin sonuçları hakkındaki haberinde “Milletin Halk Partisine olan güveninin ve ilgisinin derecesinin anlaşılır olduğu”²⁰ değerlendirmesini yapmaktaydı.

Anadolu’nun haberine göre Manisa merkezinde ve kazalarında kullanılan oy oranı % 80’i buluyordu. Bu başarıda CHP’li hatiplerin çabası söz konusuydu çünkü onlar bando ve bayraklarla dolaşarak “vatandaşların serbestçe reylerini kullanmalarını tavsiye etmişlerdi”.²¹ Demokrat İzmir ise 21.600 seçmenden sadece 7.100’ünün rey verdiğini bildiriyordu.²² Ayrıca gazete, seçimlerde CHP’nin “saat 3’e kadar sakin, üçten 6’ya kadar telaşlı, 6’dan 7’ye kadar sinirli, 7’den sonrada ta kendisi olduğu”²³ tespitini yapmaktaydı.

Yeni Asır ise Demokrat İzmir’e yakın bir rakam veriyor ve Manisa’daki 21 bin seçmenden sadece 6.700’ünün oylarını kullandığını ve de sandık mümessillerinin “halkı memnun edecek şekilde” görevlerini yerine getirdiklerini ifade ediyordu. Demirci’de yaşanan “usulsüzlüklerin” DP’liler tarafından kaymakamlığa şikayet edildiği, Alaşehir Kaymakamı’nun CHP Reisi ile birlikte bütün sandıkları dolaştığı da iddia edilmekteydi.²⁴

İleri sürülen iddialar bununla sınırlı değildi. Manisa milletvekili Yusuf Hikmet Bayur, belediye seçiminin serbest yapılmadığından yakınmakta ve “polis memurlarının ev ev gezerek halkı oy vermeye davet ettiği”ni ileri sürmekteydi.²⁵

Yeni Asır, seçimin acele yapılması neticesinde defterlerin yeterince iyi hazırlanmadığını ve birçok ismin listelerde yer almadığını belirterek, “bunu milletvekili seçiminde aceleden sakınmak için dikkat uyandırıcı bir sebep olarak kayda mecburuz”²⁶ biçiminde sayfalarına taşımaktaydı.

Seçimlerin ertesinde tek partili geçmiş ve de II. Dünya Savaşı süreci ile ilgili olumsuz değerlendirmeler artmaktaydı.²⁷ Anadolu, “yapılmış olan devrimlerin her biri bir nesil veya bir parti için başlı başına bir program değerinde işlerdir, CHP bunların hepsini birbiri ardı sıra gerçekleştirmek amacıyla hareket etmiş ve şüphe yok ki bu işi başarmıştır”²⁸ derken Demokrat İzmir ise bu görüşe katılmakla birlikte ayrı bir noktaya vurgu yapmaktaydı:

“CHP şüphesiz ki Anadolu steplerinde yaz güneşinin yaktığı ve soğuk kış rüzgarlarının kavurduğu istiklal savaşı kahramanlarının temiz ideallerinden doğmuştu. Fakat kısa bir zamanda bir birini kovalayan ve kitaplara sığmayan hadiselerle cereyanlar bu temiz idealin ana prensiplerini gölgelemediği kabul edilse bile katma eller elinde mahiyet ve istikametini kaybetmiş veya değiştirmiş olduğu bir hakikattir.”²⁹

Manisa’nın genelinde CHP’lilerin ve de idarecilerin baskıları sonucunda demokratik bir seçim gerçekleştirilemedi. Seçim esnasında Millî Kalkınma Partisi Salihli teşkilatı “hile ve kanuna aykırı birçok nokta” gördüğünden dolayı seçimden çekiliyor, “belediye sivil ve zabıta memurlarının akşama kadar CHP emrinde çalıştığı, arabalarla sandık başlarına insan taşıdıkları”ndan

¹⁸ Anadolu, 26 Mayıs 1946.

¹⁹ Demokrat İzmir, 26 Mayıs 1946.

²⁰ Anadolu, 27 Mayıs 1946.

²¹ “Belediye Seçimini CHP Kazandı”, Anadolu, 27 Mayıs 1946.

²² “Seçim Faaliyetleri”, Demokrat İzmir, 27 Mayıs 1946.

²³ Demokrat İzmir, 27 Mayıs 1946.

²⁴ “DP Bazı Müdahaleler İddia Ediyor”, Yeni Asır, 27 Mayıs 1946.

²⁵ “Manisa Milletvekili Belediye Seçimlerinin Serbest Yapılmadığını İddia Ediyor”, Demokrat İzmir, 28 Mayıs 1946.

²⁶ “Rakamlara Göre Seçimler Neyi Anlatıyor?”, Yeni Asır, 29 Mayıs 1946.

²⁷ “Köylü Ne Yer Şehirli Ne İster!...” adlı yazıdaki değerlendirmeler buna misaldir: “Dünyaya ilk geldiği günden ölünceye kadar bir lokma hamur için bütün ömrünü tarlada güneş ve yağmur altında geçiren yoksul Türk köylüsü, asırlardan beri mahrum yaşadığı bin bir çeşit nimetlerden hâlâ istifade edemiyor. Askerlikte ordu ve kışla hayatında gördükleri şeyler ve tattıkları çeşitli gıdalar, onlar için devlet sofrasında verilen bir ziyafetten ibarettir. Bütün ömürlerinde yalnız askerlikte gördükleri temiz elbise ve sağlam ayakkabı, yün çorap ve kışlık kaput ve elbise ile yazlık kıyafetler, traş makineleri ve askeri bandosu, hastaneler, revirler, doktorlar ve ilaçlar, onlar için misafirlikte görülen tatlı rüyaları, sinemalarda seyredilen hayali filmleri andırır...”, Yeni Asır, 26 Haziran 1946.

²⁸ “En Güç Vazife”, Anadolu, 2 Haziran 1946.

²⁹ “Seçimi Nasıl Yaptık?”, Demokrat İzmir, 1 Haziran 1946.

yakınılıyordu.³⁰ Turgutlu'da iki parti arasında yaşanan mücadeleden yola çıkılarak CHP'nin "korkutucu ve yıldırıcı tavrı ve kendisini daima halktan ayrı ve üstün tutmak yolunu terk ederek güler yüzle ve diğer partilere eşit ve kardeş muamelesi yapmakla seçim hazırlıklarını ve seçimi yapmış olsaydı mazisi ne olursa olsun gelecek için memleket hakkında hayırlı ve verimli sonuçlar beklenebileceği"³¹ ifade edilmekteydi.

21 Temmuz yaklaştıkça vatandaşı yönlendirme amaçlı propaganda yazıları da artmaktaydı:³²

*"Vatandaş hazır ol! Türkiye'de ilk defa bir seçim sofrasına davet olunuyorsun! Yakında medeni kabiliyetin imtihana çekilecektir. Yalnız bir şeyin senin hakiki mürşidin olduğunu unutma: Vicdanın!"*³³

*"Harpte düşmandan korkmayan vatandaşı! Sandık başında kimden korkacaksın? Çekinmeden korkmadan reyini kullan."*³⁴

*"Memlekette hakim olan mahdut bir zümre değil belki millî iradenin tecellisinden doğan kanunlar olmalıdır. Reyini Demokrat Partiye ver."*³⁵

*"Tek kefeli terazi olmaz, tek partili idare olmaz. Demokrat Parti idareyi denkleştirecek. Reyini ona ver."*³⁶

*"Vatanın hudutlarda taarruza uğrarsa silaha sarılır cenge koşarsın. Fakat hürriyet mücadelesi silah ile değildir, söz ile, sebat ile... Hürriyeti kurtar, vatanı kurtarmış olursun."*³⁷

Anadolu, muhalifleri "oy sandıklarından evvel içi düzen, iftira, hile dolu yalan sandıklarını hazırlamakla"³⁸ suçluyor ve de seçmenleri uyarıyordu:

*"Türk Köylüsü! Türk Vatandaşı! Bunu oku düşün, vicdanına danış, oyunu kime vereceğini bil!... Dünü, bu günü kıyasla! Bir şey yapamayacak olana inanma!"*³⁹

Manisa milletvekili Faik Kurdoğlu, Akhisar'da verdiği nutukta DP'lilerin II.Dünya Savaşı sürecinde çekilen sıkıntılardan dolayı CHP'yi eleştirmesini şöyle yorumluyordu:

*"Sevgili kardeşlerim, Büyük Harbi böylece Türk çocuğunun bir damla kanını, tırnağının ucunu muvakkat aldatici menfaatlere feda etmeyerek geçirdik. Ey yaşlı ana ey yaşlı baba dedem, amcalar, 20-30 yaşında aslan gibi çocuklarınızı dizinizin dibinde aslanlar gibi büyütmiş ana babalar, cumhuriyetten önce görülümüş müdür? Yemen, Balkan, Arabistan çöllerinden bir avuç toprak alınız; mezarının nerede olduğunu bilmediğimiz babalarımızın, amcalarımızın, dedelerimizin ruhunu kokusunu mutlaka bulmaz mısınız? Bu karşı parti liderlerinin dediği gibi bu cihan harbinde de bunu mu yapmalıydık?"*⁴⁰

Muhalefet ise Kurdoğlu'nun bu konuşmasını "meydanda 400 kadar dinleyici vardı ki ilçemizin 88 köyü olduğu ve bu köylerden sandıkları almak üzere beşer kişi geldiği hesap edilirse söylenen hitabenin ne kadar alaka topladığı anlaşılabilir olur"⁴¹ biçiminde yorumluyordu. Ayrıca uygulanan baskılara rağmen partinin seçimlere gireceğini ifade eden muhalif basın "DP'nin masum

³⁰ "Memlekette", *Demokrat İzmir*, 5 Haziran 1946.

³¹ "Turgutlu'da Seçim Nasıl Yapıldı?", *Demokrat İzmir*, 7 Haziran 1946.

³² Seçim konusundaki yazılarda sadece propaganda yazıları değil taşlamalar da geniş yer tutmaktaydı: "Daha seçim başlamadan başlanıldı hileye, C.H.P razi değil kismete düşen reye, çevirirlermiş dolap köylüler arasında, Demokrata geçene toprak verilmez diye. Sanki kanun oyuncak sanki kanun kukladır, akıl erdiremedik bizler bu iğrenç şeye..." "Duyuşlar-Değişler", *Demokrat İzmir*, 2 Temmuz 1946; "Kargayı besleme Bay Celâl Bayar, gün gelir seninde gözünü oyar, çeker de çarığı bizlere döner, radyoda seni de deftere koyar. Bu sözler sanma ki köçek sözüdür, meydanda fır dönen döneke sözüdür, sözlerim Ege'nin erkek sözüdür, tartıya vurunca gerçeğe uyar, başbakan oldun da ne ettin söyle, ne verdin köylüye hele bir de, bi yolcu bakmadın yüzüme bile, kim senin yoluna İsmet'e kıyar.", "Celal Bayar'a Name", *Anadolu*, 3 Temmuz 1946.

³³ "Seçim Karşısında Vatandaş", *Demokrat İzmir*, 10 Haziran 1946.

³⁴ *Demokrat İzmir*, 1 Temmuz 1946.

³⁵ *Demokrat İzmir*, 4 Temmuz 1946.

³⁶ *Demokrat İzmir*, 7 Temmuz 1946.

³⁷ *Demokrat İzmir*, 12 Temmuz 1946.

³⁸ "Seçim mi Var?", *Anadolu*, 3 Temmuz 1946.

³⁹ *Anadolu*, 9 Temmuz 1946.

⁴⁰ "Manisa Milletvekili Faik Kurdoğlu'nun Akhisar'da Verdiği Dikkate Değer Nutuk", *Anadolu*, 12 Temmuz 1946.

⁴¹ "Alaşehir'de Demokratlar CHP'lilere Bir Nutuk Dinleme Dersi Verdiler", *Demokrat İzmir*, 18 Temmuz 1946.

şahsiyetinde ezilmek istenenin bu toprağın çocukları olduğunu acaba Halk Partisi ne zaman anlayabilecektir?"⁴² diye de sormaktaydı.

T.Ö mahlaslı bir okuyucunun "Halk Konuşuyor" isimli köşedeki sözleri, iki parti arasında yaşanan mücadelenin ne kadar çatışma içinde geçtiğini anlatır tarzdaydı:

"Düşünmüyorlar ki bu millet doğuşunda yere düşeni kaldırmaya ve bu uğurda her şeyi feda etmeye azmetmiştir... Biz ölmek için değil yaşamaya azmetmiş bir milletiz. Bu millet hür doğmuştur hür yaşar."⁴³

Burhan Belge, Demokrat İzmir'de yer alan köşesinde Türk köylüsüne şöyle seslenmekteydi:

"Nasil oldu da birden bire sana lüzum hasıl oldu? Hah işte burada, biz Demokratların, sana yapılmış bir hizmetimiz var! Bu işlerin artık ancak bu şekilde yürüyeceğini biz dayattık!... Bizi tut ve bizi destekle ki hepimizi birden yani hem bizi hem de kendini bu kadar zamandan beri fena idare etmiş olan parti yani Cumhuriyet Halk Partisi, iktidarı, memleketi daha iyi idare edecek olanlara teslim etsin."⁴⁴

DP'nin bazı yerlerde seçimlere katılmış olduğu yönündeki haberlere istinaden DP lideri Bayar, şu açıklamayı yapma gereği duydu:

"Bir kısım partimiz mensuplarının seçimlerde reylerini kullandıkları, bazılarının da seçimlerde rey kazanmış oldukları görülmüştür. Bu durumun, bazılarınca partimizin seçimlere hiç değilse el altından iştirak ettiği manasında yorumlanmak istendiği anlaşılıyor ki bu asla doğru değildir. Belediye seçimlerinde yurdun hiç bir yerinde partimiz adına ne aday listesi çıkarılmış, ne de başka her hangi bir suretle aday ileri sürülmüştür."⁴⁵

Bugünlerde Manisa milletvekili Yusuf Hikmet Bayur, Yeni Asır muhaborine verdiği demecinde şunları söylüyordu:

"Ben müstakil olduğum halde muhaliflerle müttefikane çalışırken DP'nin iş başına gelirse ekonomik durumu daha iyi edeceğine inanıyorum... Bugünkü seçim usulüne göre bir seçmenin, mühürlü zarfın içine kağıt koyarken, kimsece görülmeyeceği bir hücre sağlanamamıştır. Eğer Halk Partisi, halkın kendisine bağlılığına güvenseseydi, her demokratik ülkede oyların gerçekten gizli kalması için alınan tedbirlerden birini alırdı."⁴⁶

Bayur, DP'nin iktidara gelmesi halinde bu değişimi şöyle ön görmekteydi:

"DP'nin serbest ve dürüst bir seçim sonunda iktidar mevkiine gelmesi tarihimizin en büyük inkılâplarından biri olur, çünkü bu gerçekleşirse tarihimizde ilk defa olarak her türlü siyasi, tarihi ve sair tesirler dışında halk sadece oyunu kullanarak doğrudan doğruya, bir partiyi devirip diğerini iktidar mevkiine geçirmiş olacaktır."⁴⁷

Bir süre sonra DP yönetimi, "dar ve hotgâm bir particilik zihniyeti değil, yalnız ve yalnız memleketin yüksek menfaatlerinin gösterdiği yolda yürümek ruh ve kaygusu" ile 21 Temmuz 1946 seçimlerine katılacağını 18 Haziran'da ilan etti.⁴⁸

"Manisa'da halk dikkatli ve uyanıktır" isimli habere göre, DP propagandacıları bir köyde kendilerinin vergileri sıfıra yaklaştıracaklarını, askerliği ödev halinden çıkarıp ücretli hale sokacaklarını, serbest ticaret politikası ile hayatı ucuzlatacaklarını söylemeleri üzerine, bir köylü

⁴² "Seçimler Karşısında Demokrat Parti", *Demokrat İzmir*, 13 Temmuz 1946.

⁴³ "Halk Konuşuyor", *Demokrat İzmir*, 15 Temmuz 1946.

⁴⁴ Burhan Belge, "Demokrasinin Köylümüz İçin Manası", *Demokrat İzmir*, 2 Temmuz 1946.

⁴⁵ "Celal Bayar'ın Beyanâtı", *Yeni Asır*, 11 Haziran 1946.

⁴⁶ "Manisa Saylavı Bay Hikmet Bayur'la Mühim Konuşma", *Yeni Asır*, 26 Haziran 1946.

⁴⁷ "Manisa Saylavı Bay Hikmet Bayur'la Mühim Konuşma", *Yeni Asır*, 26 Haziran 1946.

⁴⁸ "Demokrat Parti'nin Son Kararı Açıklandı", *Yeni Asır*, 19 Haziran 1946.

de “fakat bizim bildiğimiz devlet ve hükümet işleri para ve masraf ister, bunu bulmak için bizi satacaksınız”⁴⁹ biçiminde cevap vermektedir.

Anadolu, Alaşehir’deki DP binasına konuşmak için çıkan Bayur ve diğer üyelerin, “kalabalık bir halk kitlesinin CHP lehine vaki tezahürleri ve de İnönü’ye bağlılıklarını haykırmaları sonucunda konuşma yapamadıkları”⁵⁰ duyururken, muhalif basın ise Bayur’un CHP’lilerin çalışmaları hakkındaki değerlendirmesine yer veriyordu:

“Bazı memur ve öğretmenlerin de Halk Partisi lehinde propaganda için dolaştıklarını duyuyoruz. Bazı yerlerde jandarma karakol kumandanları köy muhtarlarına, kimlerin Demokrat ve kimlerin Halk Partisi’nde yazılı bulduklarını yazı ile sormaktadır. Maksat köylüyü ürkütmektir. Bazı kimseleri hükümetle olan işlerinin bozulması ile de tehdit etmektedirler.”⁵¹

Seçim mücadelesinin en hararetli döneminde DP yönetimi “Yeter artık, söz milletindir” başlıklı seçim afişlerinin resmi yetkililer tarafından toplatıldığını iddia ederken⁵² CHP’liler ise bunların “DP’nin birkaç şuursuz propaganda bezirganının abartması”⁵³ olarak görmekteydi. Ayrıca muhalif basın, CHP’nin seçim propagandası afişlerinde devlet hazinesine ait filigramlı kağıtlar kullandığını, milyonlarca basılan bu afişlerin devletin kağıt stoklarında mühim bir kayba sebep olduğunu ileri sürmekteydi.⁵⁴

Kırkağaç’la ilgili verilen habere göre CHP-DP mücadelesi gün geçtikçe hızlanmaktaydı. Sakarlı köyünden Mehmet Hoca isimindeki bir DP’li “Cumhuriyet istibdatından bıktık, onu istemiyoruz” sözünden dolayı adliyece tevkif edilmiş ve de hakkında takibata girilmişti. Ayrıca yörenin birçok köyünde “DP’den yeni kopuşlar yaşanıyor ve de CHP’ye geri dönüşler” gerçekleştiği ileri sürülüyordu.⁵⁵

“Manisalıların jesti” adlı habere göre 18 Temmuz’da Manisa CHP teşkilatı, İnönü’nün nutkunun metnini hoparlörlerle bütün çarşıya dinletmişti:

“Vatandaşlar toplanarak nutku dinlerken Demokratçıların toplandığı iki kahvehanede radyoda müzikler son haddine kadar açılarak nutkun sabote edilmesi istenmişse de halk bu kahvehaneleri terk etmiş ve nutku başka yerlerde dinlemiştir.”⁵⁶

“CHP ismiyle değil idealleriyle Demokrattır”⁵⁷ diyerek manşet atan Anadolu, Manisa’daki parti mücadelesinin arttığını bildirmekte ve de muhaliflerin eylemlerindeki amacı işaret etmekteydi:

“CHP adaylarından bir kısmının arasına yabancı adlar karıştırılarak Halk Partisi’nin listesi diye tevdi edildiği ve bunların İzmir matbaasında tabedildiği tespit olunmuştur. Bu tertipteki maksat gayet açıktır: 1-CHP listesi etrafında toplanan reyleri dağıtmak 2-CHP mensupları arasında parti listesi üzerinde bazı anlaşmazlıklar olduğu iddiasına zemin yaratmak.”⁵⁸

Anadolu, bölgede seçimin sorunsuz geçtiğini bildirirken,⁵⁹ Demokrat İzmir ise bütün şehirlerde DP’nin oyların % 80’ini aldığını bildiriyordu ve de Manisa’da “gerek idare amirleri

⁴⁹ “Manisa’da Halk Dikkatli ve Uyanıktır”, *Anadolu*, 30 Haziran 1946.

⁵⁰ “Hikmet Bayur”, *Anadolu*, 11 Temmuz 1946.

⁵¹ “Hikmet Bayur Diyor ki”, *Yeni Asır*, 12 Temmuz 1946. İki parti arasındaki bu çetin mücadele İnönü’nün Genel Başkanlık Divanı’nu ortadan kaldırmasıyla neticeleniyordu. İnönü bu konuyu şöyle açıklamaktaydı: “Harp sonu hayatı ve karşı parti mücadelesi içinde geçen iki senelik tecrübe ise, benim şahsi durumuma hususî bir mâna verdi. Demokratik rejimin bu yeni şartlar içinde gelişmesi devrinde, haklı veya haksız, benim bir parti lehine veya aleyhine tesirim, mübalâgalı olarak görülmüştür. Parti arasında çetin mücadelelere karşarak hükümler vermeme zarurî oldu.”, C.H.P. Yedinci Büyük Kurultayında Genel Başkan İsmet İnönü’nün Söylevi, 17/11/1947, s.8.

⁵² “DP’nin Seçim Afişleri Toplatıldı”, *Yeni Asır*, 15 Temmuz 1946.

⁵³ *Yeni Asır*, 16 Temmuz 1946.

⁵⁴ “Devlet Hazinesine Ait Filigramlı Kağıtlar CHP’nin Seçim Propagandasında Kullanıldı”, *Demokrat İzmir*, 5 Haziran 1946.

⁵⁵ “Bütün Yurtta CHP Lehine Tezahürler Var”, *Anadolu*, 16 Temmuz 1946.

⁵⁶ “Manisalıların Jestisi”, *Anadolu*, 19 Temmuz 1946.

⁵⁷ *Anadolu*, 21 Temmuz 1946.

⁵⁸ “DP Sarsıldı”, *Anadolu*, 20 Temmuz 1946.

⁵⁹ *Anadolu*, 22 Temmuz 1946.

gerekse jandarmanın keyfi ve kanunsuz hareketleri sonucunda seçimin dürüst ve kanuni şartlarda gerçekleştirilemediğini, reylerin sandığa atılacağı zaman yaklaştıkça emniyet teşkilatının ve diğer idare amirlerinin halk ve demokratlar üzerindeki baskısının hissedildiğini ni ileri sürüyordu. Gazetenin haberine göre seçimden önceki gece polisler kahvehaneleri ve DP ocaklarını basmışlar, silah aramak bahanesi ile vatandaşların ceplerini yoklamışlar, ayrıca ellerine geçirdikleri DP listelerini de ortadan kaldırmışlardı. Öte yandan bazı seçmenler karakola çekilip “reylerini DP’ye verirlerse başlarına belalar geleceği” biçiminde tehdit edilmişti.⁶⁰

Manisa’daki seçimleri CHP’lilerin kazanmasından sonra muhalif değerlendirmelerdeki ton daha da koyulaşmaktaydı.⁶¹ Yapılan değerlendirmelerden birinde “Serbest Fırka macerasından beri bu sektör ruh baskınının hissedildiğini, halkın tek parti yönetiminin hizmetlerini unutmadığını ancak tek parti rejiminin günün ihtiyaçlarına hizmet edemediği” ifade edilmekteydi.⁶² Refik Şevket İnce seçimleri şöyle yorumluyordu:

“Jandarma süngüsünün, polisin tabancasının ancak hayat ve hukuku muhafaza için kullanılan birer keskin vasıta olduğunu unutanları gördük... Bunların ebedi bir nefretle hatıralarımızdan çıkarmayacağız... Bu gafletlerinin cezası şüphesiz büyük olacaktır. Çünkü millete saygı göstermemek suçunun cezası hafif olamaz.”⁶³

Demokrat İzmir’deki köşesinde “Söz Jandarmanındır” adlı makalesini kaleme alan Nihat Kürşat ise şu yorumda bulunuyordu:

“Seçim arifesi ve seçim günü Manisa’nın içinde kazalarında, köylerinde dolaştım. Gözümün önüne daima dikilen ve dinlediğim şikayetlerin mevzuunu teşkil eden yegane varlık jandarma idi... Manisa ilinde, jandarma kumandanı albaydan tutun, köydeki nefere kadar hepsi aynı huşunet, hepsinde aynı CHP köleliği müşahede ediliyor ve insanı hazin hazin düşündürüyordu.”⁶⁴

Bu habere ilk tepki Anadolu’dan geldi. “Manisa’da Seçim” adlı haberde “Söz Jandarmanındır” diyen şahsın “rüya ve hayal içinde” olduğu belirtilmekteydi.⁶⁵

24 Temmuz’da DP’liler İzmir’de, Batı Anadolu’nun tüm illerinden katılımın olduğu büyük bir protesto mitingi düzenlediler. Cumhuriyet Meydanı’nda yapılan mitingde halk “Hayır! Biz bunları seçmedik” biçiminde sloganlar atmaktaydı.⁶⁶ CHP çizgisine yakın gruplar ise bu sloganları “bu akortsuz sadalar gök kubbede hoş akisler yaratamadı” biçiminde önemsiz görmekteydi.⁶⁷

DP milletvekili adayı Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, “DP’nin ilk günlerinde sizlere imansızlar resmi geçidini göstermiştik, bu seçimde siz de biz de zorbalarmın resmi geçidini gördük”⁶⁸ derken Manisa DP il müteşebbis heyeti tarafından “21 Temmuz seçimlerinin büyük bir çoğunlukla parti lehinde olan neticelerini halkın oy ve iradesine aykırı bir şekilde sokmak için seçime nasıl fesat karıştırıldığını gösterir bir dosya”⁶⁹ hazırladı fakat bir netice alınamadı.

Anadolu “İngiliz ve Rumen gazeteleri bu büyük zaferi övüyorlar” diyerek seçimin dış basındaki yankılarını verirken ve de “Atatürk tarafından başlatılan ve İnönü’nün devam ettirdiği

⁶⁰ “Manisa’da Demokratlar Kazandı”, *Demokrat İzmir*, 22 Temmuz 1946.

⁶¹ “Manisa’da Seçim CHP Lehine Bitti”, *Anadolu*, 23 Temmuz 1946. “Milletin Efendisi İşte Bu!” isimli şiirde bu ton değişimini görmek mümkündür: “Elleri ayakları sert nasır, yattığı yer ot yastıkla bir hasır, kazandığı devletine münhasır, milletin efendisi işte bu... Kuşandığı ipten eski kuşaktır, güvendiği tarlasında başaktır, O, efendi değil yurda uşaktır, milletin efendisi işte bu... Bir gün onu bir jandarma çağırdı, işitmedi çünkü biraz sağırdı, bir ses ona ‘Eşek!’ diye bağırdı, milletin efendisi işte bu... Hükiyetle zâbitası, temâsi, tahsildarla, jandarma, köy ağası, her üçü de köylünün baş belası, milletin efendisi işte bu”, *Demokrat İzmir*, 22 Temmuz 1946.

⁶² “Milletin İsteddiği Şey”, *Yeni Asır*, 23 Temmuz 1946.

⁶³ “Millele Saygı”, *Demokrat İzmir*, 23 Temmuz 1946.

⁶⁴ Nihat Kürşat, “Söz Jandarmanındır”, *Demokrat İzmir*, 24 Temmuz 1946.

⁶⁵ “Manisa’da Seçim”, *Anadolu*, 25 Temmuz 1946.

⁶⁶ “Hayır! Biz Bunları Seçmedik”, *Demokrat İzmir*, 26 Temmuz 1946.

⁶⁷ “Yapılan Mitingde Söylenen Sözler”, *Anadolu*, 27 Temmuz 1946.

⁶⁸ “Manisa Seçimleri Nasıl Yapıldı?”, *Demokrat İzmir*, 27 Temmuz 1946.

⁶⁹ “Seçime Ait Şikayetler”, *Yeni Asır*, 27 Temmuz 1946.

demokratlaştırmaya"⁷⁰ dikkat çekerken muhalif basın ise bütün olanları yüz karası ve utanç göstergesi olarak değerlendiriyordu.

Seçimlerden sonra CHP'nin Yedinci Kurultayı'nda söz alan Genel Sekreter Hilmi Uran, DP'ye yönelik olarak şu suçlamayı yöneltmekteydi:

"Bu seçimlerde Demokrat Parti ya seçime katılmayarak bizi yalnız bırakmakta ısrar etmiştir, ve yahut da seçime herhangi bir ümitle hem katılmış, hem de katılmamış görünmeğe ihtimam göstermiştir ve seçim lehlerine bir netice vermediği için de tabî bu gibi seçimlere katıldıklarını söyleme imkânı ile karşılaşmamışlardır... Fakat kuvvetli bulunduğumuzu bildiğimiz ve seçimi kazandığımız her hangi bir yerde de gürültü ile bize seçimi kaybettiğimizi söyletmeğe çalışarak bizim sabrımızı tüketenler; kaybettiklerini iyi bildikleri seçimler için seçimi kaybettiklerini söylemeği öğrenmeli ve yavaş yavaş buna alışmalıdırlar. Demokrasinin icapları arasında bu da vardır."⁷¹

DP Manisa Merkez İlçe İdare Kurulu ise Manisa'daki seçimleri şöyle yorumlamaktaydı:

"Faaliyet devremizin dikkate değer bir siyasi olayı da ilimizde yapılan kısmî milletvekili seçimidir. Mevcut ve anti demokratik mahiyeti ile millet iradesini tam ve emniyetli bir surette tecelli ettirmeğe müsait olmıyan kanunla ara seçimlerine girmemeği kararlaştırmış bulunan partimiz umumî siyasetine uygun olarak Manisada da 16 Ekim seçimlerine iştirâk edilmedi. Merkez ilçesi şehir ve köylerinde o gün vazifeli arkadaşlarla seçimi adım adım takip ettik. Gurur ile ifade ederiz ki, millet bizimle beraberdi ve seçime iştirâk nisbeti yüzde sekiz, ondan ikide kalmıştı. Bu rakamın ifade ettiği hakikat önünde iktidarın millet muhabbetine sahip olduğunu iddia edebileceğine inanmak istemiyoruz."⁷²

14 Mayıs 1950 Genel Seçimleri

1946 seçimlerindeki usulsüzlüklerin tekrarının yaşanmaması konusunda muhalefetin yoğun eleştirisine maruz kalan CHP yönetimi, 1950 Genel Seçimleri'nden önce yeni seçim sisteminin belirlenmesi konusundaki çalışmalarına hız verdi. Bu dönemde çoğunluk ve nispi temsil sistemleri ile ilgili yapılan tartışmalarda hem DP hem de CHP yönetimleri çoğunluk sisteminin kendilerini iktidara taşıyacağını düşünüyorlardı. Sonuçta 1950 Genel Seçimleri'nde çoğunluk sisteminin uygulanmasına karar verildi.

Her iki parti, seçim propagandasına aylar önceden Batı Anadolu'dan başladılar. DP, Manisa'daki seçim çalışmalarına hız verdi⁷³ ve Turgutlu'da düzenlenen mitinge 10.000 kişi katıldı. Mitingde söz alan DP'li Cevdet Özgirgin, CHP'nin laiklik prensibine temasla "CHP maalesef her işte olduğu gibi bunda da sınırları dışına çıkarak hocanın sarığından tutun da minaredeki müezzine kadar hepsine müdahale etti"⁷⁴ yorumunu yaparken, Anadolu ise muhalefetin çalışmaları ve de söylemlerini ele alıyor, "Bu halin bütün teferruatıyla Balkan politikacılarımızın tevessül ettikleri bir metoddur" değerlendirmesinde bulunuyor ayrıca şunu da ekliyordu:

"Evvvela aslı astarı olmayan ahlak kıymetinden ve dürüstlükten mahrum bir takım isnat ve iftiralar yaratıyorlar. Bu suretle halkı heyecana getirmek, ondan sonrada bu heyecanı körükleyip elektrikli, asabi bir hava yaratmak istiyorlar."⁷⁵

İki parti arasındaki "demokratik yarış" laiklik-dindarlık eksenine kaymakta ve de siyasi söylem sertleşmekteydi. DP Manisa Merkez İlçe İdare Kurulu üyeleri, CHP'lilerin yurt gezilerinde kendilerini "vatanda tehlikeler yaratan bir unsur" olarak tanıtmalarından rahatsızlık

⁷⁰ "İngiliz ve Rumen Gazeteleri Bu Büyük Zaferi Övüyorlar", *Anadolu*, 28 Temmuz 1946.

⁷¹ C.H.P Yedinci Büyük Kurultayında Genel Sekreter Hilmi Uran'ın Söylevi, 20/11/1947, ss.6-7.

⁷² D.P. Manisa Merkez İlçesi, 4. Yıllık Kongresi, 18-1-1950 (1950).İzmir: Teknik Kitap ve Mecmua Basımevi, ss.7-8.

⁷³ 1950 seçimlerinde, partileri destekleyen gazetelerin sayfalarında çekişmeyi anlatan birçok detay haber bulmak mümkündür. Örneğin Alaşehir'in Cabertarar Köyü'ne gelen Demokratlar köyde parti ocağı olmadığı için köyün kahvesinde otururlar. Bu arada DP Reis, bazı demokratları okul sandalyelerinden bir miktarını almaya gönderir, okuldaki öğretmen gelenlere şöyle der: " Kendimi değil, sandalyelerimi bile siyasete karıştırmam ve karıştırmaya bile hakkım yok, okulun ve öğretmeninin siyasetle ne alakası olabilir", "Zavallı Demokratlar", *Anadolu*, 22 Nisan 1950.

⁷⁴ "Zafer Demokrat Parti'nindir", *Demokrat İzmir*, 10 Nisan 1950.

⁷⁵ "Vatandaş Dikkatli Olacağın Günlerdesin!", *Anadolu*, 14 Nisan 1950.

duyduklarını ifade etmekte özellikle de İnönü'nün yapmış olduğu Ege gezisinin uygun bir girişim olmadığını dile getirmekteydiler:

*"Bu yılın siyasi olaylarından biri de Sayın İnönü'nün Manisaya gelişleridir. Bir hükümet tebliği olmadan yapılan bu seyahatin C.H.P. başkanı sıfatıyla yapıldığı aşikârdı. Devlet ve parti başkanlığını aynı şahısta birleşmiş olmasının amme hizmetlerinin ifasında faydalı olamayacağı mütalâası ile partimiz birinci büyük kongresinde bu ciheti hürriyet misakı ile izhar eden partimiz prensibine uyarak ilçe idare kurulu arkadaşlarınız da bunu bir beyanname ile hemşerilerine arzetti. Bu suretle vatandaş ve partililerimizin duygu ve düşüncelerine bihakkın tercüman olduğumuz bu seyahatteki tezahürün mahiyet ve ölçüsü ile anlaşılmuş bulunuyor."*⁷⁶

CHP'lilerin topraksız köylülere yönelik toprak verme vaadi, DP'lilere göre ileriki dönemlerde yaşanacak olası çatışmaların temelini oluşturmaktaydı:

*"Partimizin gün geçtikçe Manisada inkişafı karşısında iktidar partisinin telâşa düşmesine imkân olmadığı yüksek heyetinizin takdir edeceğine şüphemiz yoktur. Ancak C.H.P bir taraftan halkın bazı istek ve ihtiyaçlarını istismar ederek partililerimiz üzerinde tazyikler yaparken, bir yandan daire amirlerinin partili muhtar ve heyet azaları peşlerine düştüklerini elemle görüyoruz. Topraksız vatandaşa C.H.P geçtiği takdirde toprak verileceği gibi, yarınki emniyetsizliklerin bu gündün tohumlarını atmak usullerinin bu vatanı artık terk edilmesi zamanının geçmiş olduğunu kendilerine hatırlatmak isteriz."*⁷⁷

"CHP'nin Kuvveti" adlı yazıda Avni R.Bekman, DP'nin "gerekliliği" tartışmasında şu yorumu yapıyordu:

*"Gaflet içinde bulunan bazı politikacılar bir defa da muhalif bir partinin denenmesinin lüzumundan bahsetmektedirler. Böyle bir denemenin memleket için zararlı bir ihtimali olması, ihtimali olmasa buna biz de muvafakat edebilirdik. Zamanın nezaketi daima meydandadır. Dış alemde daima kötüye giden bir çok tehlikelere ve tehditlere maruz kalan memleketin bir tecrübe tahtası haline getirilmesini hiçbir yurttaşımızın arzu ve temenni etmeyeceğinden eminiz."*⁷⁸

Hüseyin Cahit Yalçın, bu "gereklilik" tartışmasına Anadolu'daki yazısıyla katılmaktaydı:

*"Bugün Halk Partisi, Türk vatanını bir defa daha kurtarmak vazifesi ile karşı karşıyadır... Bir taraftan irticanın kara yüzü kendisini göstermeye başladığı bir diğer taraftan da Türk milletini içinden yıkmak isteyen dış düşmanların ve içindeki ajanlarının faaliyeti göze çarpıyor. Bir takım beyinsizlerin de ortadaki davanın dehşetini fark etmeden, partililik namına bu patırtıya katılmaları ortaya öyle bir manzara çıkarıyor ki..."*⁷⁹

Seçim sürecinde DP'nin halktan ilgi alaka görmediğini belirtmek amacıyla, Parti'den sürekli bir istifanın yaşandığı haberi sıklıkla verilmekteydi. Örneğin Alaşehir'deki 192 vatandaş "her nasılsa kaydedildikleri DP'den çekilip ana partileri olan CHP'ye geçmek için" DP başkanlığına bir mektup yazmışlardı.⁸⁰ Manisa'da 15 günde 619 vatandaşın DP'den çekildiği ve de bağımsızlarla birlikte 1941 kişinin CHP saflarına katıldığı bildiriliyordu.⁸¹

23 Nisan'da Salihli'de düzenlenen mitinge Demirci, Gördes, Kula, Alaşehir, Turgutlu ve Soma'dan çok sayıda DP'li katıldı. Mitingde taşınan şu levhalar dikkat çekiciydi: "Hileli Seçimle Cumhuriyet Olmaz", "Oktan da Coptan da Korkmayız", "Kanundan Başka Kuvvet Tanımıyoruz", "Reylerimizi Çaldırmayacağız Hem Görürüz Hem Duyarız". Mitingde Alaşehir DP İlçe Başkanı Sudi Mihçioğlu, "Gökten yıldırımlar inse dahi, kellelerimiz bahasına olsa dahi bu davayı kazanacağız" diyordu. Manisa milletvekili Muammer Alakant ise, "Bugün hakimiyeti milliyet bayramını kutluyoruz. Fakat hâlâ memlekette totaliter bir idarenin mevcut olduğunu görüyoruz" ifadesini kullanmaktaydı. Milletvekili adayları Muzaffer Kurbanoğlu da "Millete kıymet verilmeyince, kuvvet

⁷⁶ D.P. Manisa Merkez İlçesi, 4. Yıllık Kongresi, 18-1-1950, Teknik Kitap ve Mecmua Basımevi, İzmir, 1950, s.7.

⁷⁷ D.P. Manisa Merkez İlçesi, 4. Yıllık Kongresi, 18-1-1950, Teknik Kitap ve Mecmua Basımevi, İzmir, 1950, ss.9-10.

⁷⁸ Avni R.Bekman, "CHP'nin Kuvveti", Anadolu, 17 Nisan 1950.

⁷⁹ Hüseyin Cahit Yalçın, "Hakikat Karşısında", Anadolu, 18 Nisan 1950.

⁸⁰ "DP'den İstifalar", Anadolu, 15 Nisan 1950.

⁸¹ "Memlekette Anadolu", Anadolu, 22 Nisan 1950.

ondan alınmayınca iktidar yere serilmeye mahkumdur”⁸² diyerek olası bir iktidar değişiminin yakın olduğuna işaret ediyordu.

Salihli’de iki parti arasındaki mücadele, DP’liler tarafından şöyle yorumlanmaktaydı:

“...Ancak İktidar Partisinin her yerde olduğu gibi ilçemizde de çalışma metodları iki kısma ayrılmıştır. Birisi âdâbı muaşeret ve nezaket kaidelerine uymayan bir şekilde aramıza nifak sokmak suretiyle partimizi ikiye ayırmak zayıflatıp seçimlerde maksadına ulaşmak, ikincisi de bazı vatandaşlarımızın üzerinde baskı yapmak, tehdit etmek ve bir iki tanesini de para vaad etmek suretiyle partimizden istifa ettirmek ve bu şekilde partimizi zayıflatmak ve netice itibariyle yine seçimlerde maksatlarına kavuşmak istemişlerdir. Fakat arkadaşlar ne birinci şekilde ve ne de ikinci şekilde emellerine asla muvaffak olamamışlardır. Ancak zayıf imanlı birkaç arkadaşımızın kimisini tehdit etmek, kimisine iktisadî baskı kullanmak, iki kişiye de menfaat vaat etmek suretiyle içimizden on üç vatandaşı bu suretle partimizden ayırmışlardır. Bu vatandaşlarla ayrı ayrı yaptığımız temaslarda bu şekilde bol vaadlere ve baskı ve tehditlere kapılarak aramızdan ayrılmalılarının bizi müteessir ettiğini ve bunlara inanılması lâzım geldiğini anlatmak suretiyle altı arkadaşımızın istifalarını geri almalarına muvaffak olunmuş ve yedi vatandaşımızın da kararlarında ısrar ettiklerinden istifalarının geriye alınmasına maalesef muvaffak olunamamıştır.”⁸³

M.Tuncer tarafından ele alınan “Hürriyet Meydan Savaşı Kesin Zafere Ulaşacak” adlı yazıda, “14 Mayıs’ta Türk halkının tarihinde ilk defa mukadderatını doğrudan doğruya kendi eline alacağını, bu hamleden bir iktidar değişikliğinin çıkması çeyrek asırlık bir zümre iktidarının devrilmesi”⁸⁴ anlamına da geleceği belirtiliyordu.

Akhisar’da 26 Nisan’da yapılan DP toplantısında “yarının Demokrat Manisa milletvekilleri tarafından söylenen nutuklar büyük bir alaka topladı.”⁸⁵ Toplantıda söz alan DP İlçe Başkanı Adnan Karaosmanoğlu şöyle diyordu:

“Bugün CHP ile millet arsında bir uçurum ortaya çıkmıştır. İktidarda bulunan siyasi bir parti ile idare edilen millet arasında böyle büyük uçurumlar ortaya çıkarsa elbette ki o siyasi parti milletçe tutulmaz ve programını tatbik edemez... DP, uçurumu siyasi bir parti olarak kapatmış bulunmaktadır.”⁸⁶

“CHP’nin kalesi” olarak kabul gören Gördes’de DP’lilerin yapmış oldukları toplantıda söz alan ilçe teşkilatından İbrahim Altan, CHP’ye yönelik şu eleştiride bulunuyordu:

“Arkadaşlar köylü cahil dediler, köylü cumhuriyetin ve demokrasinin ne olduğundan habersizdir dediler. Seçimin manasını bilmez dediler... Hayır arkadaşlar Türk köylüsünün söndürülmemiş olan bir şuuru vardır, olgundur. Eğer bu dedikleri doğru ise buna sebep 27 yıllık iktidardır.”⁸⁷

Öte yandan Anadolu’ya göre “son hafta içinde DP’liler gittikleri yerlerde iyi karşılanmamaktadırlar. Bunun sebebi kullandıkları lisan ve yapılmış olan bunca eseri inkar etmeleridir. Halk bundan dolayı DP toplantılarını ciddiye almamakta ve bu partinin vaatlerine kulak asmamaktadır.”⁸⁸ Buna örnek olarak da DP milletvekili adayları olan Refik Şevket İnce, Samet Ağaoğlu, Muzaffer Kurbanoğlu ve Şemi Ergin’in, Turgutlu, Urganlı ve de Kula’da yapmış oldukları toplantılarda izleyici bulamamaları gösterilmekteydi.⁸⁹

CHP milletvekili adaylarından Şevket Raşit Hatipoğlu, Haydar Rüştü Öktem, Hakkı Tarık Us, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Şefik Yük gibi isimlerin katıldığı Akhisar mitinginde Partili Dr.Orhan Rahmi, partisinin farklılığı noktasını vurgulayabilmek için Atatürk ve İnönü’ye atıflar içeren bir konuşma sundu:

⁸² “Salihli’de Büyük Bir DP Toplantısı Yapıldı”, *Yeni Asır*, 24 Nisan 1950.

⁸³ *Demokrat Parti Salihli İlçe İdare Kurulunun 1949 Senesi Mesai Raporudur* (1950). İzmir: Doğanlar Basımevi, ss.15-16.

⁸⁴ M. Tuncer, “Hürriyet Meydan Savaşı Kesin Zafere Ulaşacak”, *Yeni Asır*, 26 Nisan 1950.

⁸⁵ “Akhisar’da Yapılan Büyük Toplantı”, *Demokrat İzmir*, 27 Nisan 1950.

⁸⁶ “Millî İradenin Yaratacağı İstihaleye Doğru”, *Yeni Asır*, 27 Nisan 1950.

⁸⁷ “Gördes’in Kayacak Köy Toplantısı”, *Demokrat İzmir*, 3 Mayıs 1950.

⁸⁸ “Manisa’da Seçim Şansı Bizimdir”, *Anadolu*, 1 Mayıs 1950.

⁸⁹ “CHP Manisa İlinde Granit Haline Geldi”, *Anadolu*, 2 Mayıs 1950.

“Bugünde CHP’nin başında Atatürk’ten bir hatıra ve muhakkak ondan bir parça, onun kokusunu tanıyan, Türk milletinin makûs talihini harp meydanlarında sulh dünyasında ve İkinci Dünya Harbi’nde Türk milletini harbe sokmamakla Türk’ün talihine ve istikbaline yeni bir vechle veren İsmet İnönü vardır. Yaşamın İnönü!”⁹⁰

4 Mayıs’ta Manisa’da yapılan DP toplantısında, Manisa milletvekili adaylarından Muzaffer Kurbanoğlu “Manisa demokratlarının demokrasi davasında ve hürriyet mücadelesinde büyük bir azim ve feragatle çalıştıklarını ve 14 Mayıs seçim günü bu davayı kazanmaya cehdetmiş insanlar olduklarını”⁹¹ söylüyordu.

İsmet İnönü seçim propagandasına çıktığı Batı Anadolu gezisinde⁹² Manisa’ya da uğradı. İnönü, Ankara’ya “Allah seni başımızdan ayırmasın babamız”⁹³ tezahüratları ile döndüğü bu gezide halka hitap ederken muhalefeti şu sert sözlerle eleştiriyordu:

“Demokratik rejimin siyasi mücadeleleri arasında, muarız politikacılar, her yapılmış işten daha iyisini vücuda getirmek iddiasında bulunabilirler. Böyle bir iddiada, siyaset mücadelesinin tabii bir tezahürüdür. Yıkıcı değil, yapıcıdır. Fakat, milletin eserlerini kötülemek isteyenler, doğrudan doğruya yıkıcı bir politika peşindedirler. Bunları insafa davet etmenizi siz Manisalılardan rica ederim.”⁹⁴

14 Mayıs Genel Seçimleri’nin DP’liler tarafından nasıl anlamlandırıldığı partinin şu tebliğinden açıkça anlaşılmaktadır:

“Çok yakın bir günde büyükler büyüğü bir vatan vazifesine çağırılacaksınız... O gün senin en kutsal bayramın olacak. O gün, üstünde yaşadığın; ışığından, havasından, suyundan, binbir varlık ve nimetlerinden faydalandığın bu mukaddes vatan toprağında ecdadının, senin ve nesiller boyunca bütün bu tükenmez tabiat hazinelerinden çocuklarının da faydalanmasına hizmet edeceksin. İşte bu maksatlardır ki namus ve haysiyet kadar mukaddes bir vazifenin ifasına çağırılacaksınız. Bu başlıca bir vatan ve medeniyet borcudur.”⁹⁵

DP’lilere göre DP, Türk demokrasi geleneğinin bir neticesi olarak oluşmuş siyasi teşekküldü:

“Demokrat Parti 70 seneden beri devam eden büyük bir kanunlaşma, demokrasi prensiplerine göre nizamlanma hareketinin, hür insan hür vatandaş mücadelesinin son merhalesini temsil etmektedir.”⁹⁶

Türk demokrasi tarihinde önemli bir dönemeç olan 14 Mayıs günü halk, hem “göreve” çağrılıyordu hem de “olası tehlikeye” karşı açıkça uyarılıyordu:

“Vatandaş! Vazife başına! Yalnız vicdanının sesini dinleyerek oy ver.”⁹⁷

“Temennimiz şudur: Allah Türk Milletinin muini olsun.”, “Çok dikkatli olalım Rusya başucumuzda gene kıvılcıktadır.”⁹⁸

“Siyasi tarihimizin yeni bir sahifesini açıyoruz!”⁹⁹

⁹⁰ “CHP’nin Akhisar’da Dünkü Büyük Toplantısı”, *Anadolu*, 3 Mayıs 1950.

⁹¹ “Ege’de DP’nin Kahir Çoğunluğu Bir Kere Daha Tezahür Etti”, *Yeni Asır*, 5 Mayıs 1950.

⁹² İnönü’nün, Cumhurbaşkanlığı bütçesinden yararlanarak oluşturduğu söylenen hususi bir tren ile Batı Anadolu’da seçim propagandasına çıkması, muhalif cephede tepki ile karşılandı: “CHP Genel Başkanı’nın Seyahati Bu Millete Nelere Mal Oluyor? İnönü’nün Treni Dün Bir Adam Öldürdü” biçiminde verilen habere göre, “İzmir’den Balıkesir’e gitmekte olan İnönü’nün Treni, Kırkağaç’ta DP Kırkağaç katibi Sabri’nin aylıkçısına çarparak atı ile beraber param parça olmasına sebep olmuştur. Katar birkaç dakikalık bir tevakküftan sonra tekrar yoluna devam etmiştir. Bu sebepten hadise hakkındaki adli takibat bile kazaya sebep olan trenin ayrılmasından sonra yapılabilmektedir.”, “Kırkağaç Yolunda Vukua Gelen Feci Kazanın Tafsilâtını Veriyoruz”, *Demokrat İzmir*, 6 Mayıs 1950.

⁹³ “Cumhurbaşkanımız Ankara’ya Döndüler”, *Anadolu*, 13 Mayıs 1950.

⁹⁴ “İnönü’nün Manisa Ve Balıkesir Nutukları”, *Anadolu*, 6 Mayıs 1950.

⁹⁵ Şevket Temuçin, (1950) *Demokrat Parti İkinci Büyük Kongresinde Alınan Tarihi Kararlar*, Ankara: Demokrat Parti, s.5.

⁹⁶ Samet Ağaoğlu (1947). *İki Parti Arasındaki Farklar*, Ankara: Arbas Matbaası, s.21.

⁹⁷ *Yeni Asır*, 14 Mayıs 1950.

⁹⁸ *Anadolu*, 14 Mayıs 1950.

⁹⁹ *Demokrat İzmir*, 14 Mayıs 1950.

15 Mayıs'ta ise çok daha farklı bir atmosfer vardı. Şöyle ki:

*"Cumhuriyet Halk Partisi oy çoğunluğu yolundadır."*¹⁰⁰

*"Milletin oyundan sonra milletin iktidarı, vatanadaş! Zaferin kutlu olsun."*¹⁰¹

*"CHP iktidarı yerine DP iktidarı kuruluyor, Halk Partisi'nin hezimetini misli ender bir çöküntü halini aldı ve kadere boyun eğiyorlar."*¹⁰²

*"Yurdun her tarafında devam eden tasniiflere göre, Demokrat Parti zafer yolunda ilerliyor."*¹⁰³

*"Seçmenlerin sandık başlarına bir bayram yerine gider gibi heyecan ve sevinçle koşmakta olduğu"*¹⁰⁴ Manisa'da ve köylerinde DP 22.658, CHP 11.698 oy almıştı. İlçelerde de DP'nin üstünlüğü vardı.¹⁰⁵ 16 Mayıs'ta artık seçim sonuçları alınmış ve de DP'liler 40.307 oy fazlası ile seçimi kazanmışlardı. Manisa'da seçimler olaysız geçmiş, *"CHP'lilerin 1946 baskısı"*¹⁰⁶ hissedilmemişti.

Eski muhalif basın, seçimleri *"demokrasinin zafer müjdesi, yeni bir iktidar doğuyor"*¹⁰⁷ biçiminde kutsarken yeni muhalif basın durumdan duyduğu hoşnutsuzluğu dile getirmekteydi:

*"Millet şimdiden düşünüyor: Hani mecliste mürakabe kuvvetlenecekti? Bu hazırlıksız yeni iktidar acaba ne yapacak?... İktidar sandalyesine oturmak üzere bulunan parti, bize babasının vefatıyla saltanata geçen, fakat oturduğu tahtta ayakları yere değmeyen çocuklara benzer."*¹⁰⁸

DP Manisa İl İdare Kurulu, *"hürriyet mücadelesinde"* elde edilen başarıyla alakalı olarak şu beyannameyi yayınladı:

"Saygı değer Manisa ili halkına;

*Bütün Manisalı vatandaşlarımızla girişmiş olduğumuz hürriyet mücadelesinde yine birlikte büyük bir zafer kazanmış bulunuyoruz. Manisamızın 240.867 seçmeninden 221.008'i oyunu kullanmış ve en medeni milletlere nasip olmayacak şekilde iştirak nispeti yüzde 92'ye baliğ olmuştur. Hürriyetsizlikten bunalmış bir milletin hakkını alabilmek için mücadele eden partimiz bir daha bu mevzu üzerinde vatandaşların ıstırap çekmemeleri için bütün kuvvetiyle çalışacaktır."*¹⁰⁹

Demokrat İzmir'deki köşesinde *"Kansız İnkılap ve Muhalefet"* adlı yazısını kaleme alan Hurrem Kubat, seçimler hakkında şu değerlendirmeyi yapmaktaydı:

*"Silahsız, maddi ve manevi hiçbir zor kullanmaksızın ve kimsenin burnu kanamadan yapılan bu inkılap, demokrasi inkılabı millî bir zaferdir... Siyasi rüştüne sahip değildir, kendi haline bırakılırsa hassolar, memolar Büyük Millet Meclisi'ne dolar, gibi siyasi hezeyanlarla bu memleketi idare etmek inhisarcılığına kalkan politika simsarlarına verilebilecek en ibretli dersi, Türk milleti, benzeri ancak dünyanın en müteakabil demokrasilerinde görülebilen bir sükûn, olgunluk ve vekar içinde vekillerini seçmek suretiyle vermiş oldu."*¹¹⁰

*"Galip sayılır, bu yolda mağlup"*¹¹¹ diye yorumlanan 14 Mayıs Genel Seçimleri'nden sonra özellikle de yeni muhalif basında, İnönü'nün ve Atatürk'ün tarihsel kişiliğine ve siyasetine

¹⁰⁰ Anadolu, 15 Mayıs 1950.

¹⁰¹ Yeni Asır, 15 Mayıs 1950.

¹⁰² Yeni Asır (İkinci Tab), 15 Mayıs 1950.

¹⁰³ Demokrat İzmir, 15 Mayıs 1950.

¹⁰⁴ Ege'de Alınan İlk Neticeleler", Demokrat İzmir, 15 Mayıs 1950.

¹⁰⁵ Yeni Asır, 15 Mayıs 1950.

¹⁰⁶ "Manisa'da DP'nin Zaferi Tafsilatı", Yeni Asır, 16 Mayıs 1950.

¹⁰⁷ Yeni Asır, 16 Mayıs 1950.

¹⁰⁸ Anadolu, 16 Mayıs 1950.

¹⁰⁹ Anadolu, 17 Mayıs 1950.

¹¹⁰ Hurrem Kubat, "Kansız İnkılap ve Muhalefet", Demokrat İzmir, 17 Mayıs 1950.

¹¹¹ Anadolu, 18 Mayıs 1950.

yönelik vurgular artmaktaydı. Diğer taraftan muhalif basının genel tutumunun sürdürüldüğü de görülebilmektedir.¹¹²

Sonuç

1946 ve 1950 seçimlerinde CHP ve DP'nin Manisa milletvekilleri adaylarına bakıldığında İstiklâl Harbi'nin yerel düzenleyici kadrolarını oluşturan partili bürokratların, şehrin seçkinleri olan eşraf, tüccar, toprak sahipleri, serbest meslek sahipleri, küçük esnafın ve de az miktarda da memurların varlığı göze çarpar. Tek parti yönetiminden hoşnut olmayan "yerel millî burjuvazinin", II.Dünya Savaşı'nın ülkedeki yansıması olan ağır denetim politikasına karşı "liberal ve demokrat bir hareket" içerisine girmesi, DP'ye Batı Anadolu'da 14 Mayıs 1950 Genel Seçimleri'nde "zafer" CHP'ye ise "hezimet" getirmişti.

14 Mayıs 1950 Genel Seçimleri, gerek seçimlerin güvenli biçimde yapılması gerekse iktidar devrinin sorunsuz şekilde gerçekleşmesi itibari ile demokrasi kültürümüz açısından hatırlanması gereken önemli bir evredir. Ancak çoğunluk sisteminin uygulanmış olması ve de daha sonraki seçimlerde de bu mekanizmanın uygulanması ülkeyi bunalımın içerisine sokmuştur. İktidarın kendisini "vatan cephesi", muhalefeti ise "kin ve husumet cephesi, nifak cephesi, şer cephesi, gafiller, güç birlikçiler, zalimler, iftiracılar" olarak tanımladığı çatışmacı ortamın tek nedeni çoğunluk sistemi olmasa da en önemli hazırlayıcısı çoğunluk sisteminin açmazı olan adaletsiz temsil şekliydi.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- AĞAOĞLU, Samet (1947). *İki Parti Arasındaki Farklar*, Ankara: Arbas Matbaası.
C.H.P. Yedinci Büyük Kurultayında Genel Başkan İsmet İnönü'nün Söylevi, 17/11/1947.
C.H.P Yedinci Büyük Kurultayında Genel Sekreter Hilmi Uran'ın Söylevi, 20/11/1947.
D.P. Manisa Merkez İlçesi, 4. Yıllık Kongresi, 18-1-195 (1950). İzmir:Teknik Kitap ve Mecmua Basımevi.
Demokrat Parti Salihli İlçe İdare Kurulunun 1949 Senesi Mesai Raporudur (1950), İzmir: Doğanlar Basımevi.
TEMUÇİN, Şevket (1950). *Demokrat Parti İkinci Büyük Kongresinde Alman Tarihi Kararlar*, Ankara: Demokrat Parti.

Makaleler

- BEKMAN, Avni R. (1950). "CHP'nin Kuvveti", *Anadolu*, 17 Nisan.
BELGE, Burhan (1946). "Demokrasinin Köylümüz İçin Manası", *Demokrat İzmir*, 2 Temmuz.
KUBAT, Hurrem (1950). "Kansız İnkılap ve Muhalefet", *Demokrat İzmir*, 17 Mayıs.
KÜRŞAT, Nihat (1946). "Söz Jandarmanındır", *Demokrat İzmir*, 24 Temmuz.
TUNCER, M. (1950). "Hürriyet Meydan Savaşı Kesin Zafere Ulaşacak", *Yeni Asır*, 26 Nisan.
YALÇIN, Hüseyin Cahit (1950). "Hakikat Karşısında", *Anadolu*, 18 Nisan.

Tezler

- TABAK, Serap (1990). *Serbest Cumhuriyet Fırkası ve İzmir Vilayeti*, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Gazeteler

- Anadolu*: 10 Mayıs-27 Temmuz 1946, 14 Nisan-19 Mayıs 1950
Demokrat İzmir: 6 Mayıs-27 Temmuz 1946, 10 Nisan-17 Mayıs 1950
Yeni Asır: 1 Mayıs-27 Temmuz 1946, 24 Nisan-16 Mayıs 1950

¹¹² "Milletvekili seçilen DP'li arkadaşlarımız bugün Ankara'ya gidiyorlar. Kendilerine muvaffakiyet diler şöyle işaret ederim: Böyle bir gidiş karşısında hep birlikte şu şarkıyı söylemeleri cidden yerinde olur: Ankara'nın taşına bak, gözlerimin yaşına bak, biz nasılsa başa geçtik, şu feleğin işine bak!", "İşaretçi", *Anadolu*, 19 Mayıs 1950.